

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП УЧАСТІ НАРОДУ У ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ

Щербанюк О.В.,
д.ю.н., доцент, в.о. завідувача кафедри правосуддя
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Досліджено конституційний принцип участі народу у здійсненні правосуддя. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення конституційного законодавства України. Доведено, що в сучасних умовах існує потреба підняти у нашого народу на якісно новий рівень суспільні відносини, пов'язані з вирішенням конфліктних ситуацій. В Україні відсутній інститут мирових суддів, хоча пропозиції щодо його запровадження мали місце як на практиці, так і в теорії конституційного права. Доведено, що участь громадян у здійсненні правосуддя у сфері мирової юстиції можлива кількома способами: по-перше, опосередковано, за участю громадян у формуванні суддівського корпусу мирових суддів через органи державної влади; по-друге, через безпосередні форми участі громадян у відправленні правосуддя у сфері мирової юстиції: прямі вибори мирових суддів або заміщення посади мирового судді у встановленому законом порядку.

Ключові слова: конституційні принципи судочинства, судова влада, суд, правосуддя, народовладдя, мирові судді, суд присяжних, народні засідателі.

Щербанюк О.В. / КОНСТИТУЦИОННЫЙ ПРИНЦИП УЧАСТИЯ НАРОДА В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ПРАВОСУДИЯ / Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, Украина

Исследован конституционный принцип участия народа в осуществлении правосудия. Сформулированы предложения по совершенствованию конституционного законодательства Украины. Доказано, что в современных условиях существует необходимость поднять у нашего народа на качественно новый уровень общественные отношения, связанные с решением конфликтных ситуаций. В Украине отсутствует институт мировых судей, хотя предложения по реализации проекта имели место как на практике, так и в теории конституционного права. Доказано, что участие граждан в осуществлении правосудия в сфере мировой юстиции возможна несколькими способами: во-первых, опосредованно, через участие граждан в формировании судейского корпуса мировых судей через органы государственной власти; во-вторых, через непосредственные формы участия граждан в отправлении правосудия в сфере мирового юстиции: прямые выборы мировых судей или замещение должности мирового судьи в установленном законом порядке.

Ключевые слова: конституционные принципы судопроизводства, судебная власть, суд, правосудие, народовластия, мировые судьи, суд присяжных, народные заседатели.

Shcherbanyuk O.V. / THE CONSTITUTIONAL PRINCIPLE OF POPULAR PARTICIPATION IN THE ADMINISTRATION OF JUSTICE / Chernivtsi National University Fedkovych, Ukraine

Studied the constitutional principle of popular participation in the administration of justice. Suggestions for improving the constitutional law of Ukraine. It is proved that nowadays there is a need to raise our people to a new level public relations related to conflict resolution. Ukraine lacks Justice of the Peace, although proposals to implement it occurred in practice and in theory of constitutional law. It is proved that public participation in the administration of justice in the area of Justice settlement possible in several ways. First, indirectly, with the participation of citizens in the judicial corps of magistrates by state authorities. Second, through direct forms of citizen participation in the administration of justice in the settlement of Justice: direct election of justices of the peace or magistrate of the office in accordance with the law. The most democratic, in our opinion, is the order in which the magistrates are elected by the population of the judicial district through direct elections, by secret ballot on a competitive basis. Getting power to the administration of justice from the public directly contributes to the independence of the magistrate – closest to the population level of the judiciary, its authority, independence from local government and administration. In this manner stimulated popular participation in the formation of these judicial bodies and monitoring their activities.

For confidence in the judiciary, state, bringing it closer to the people must be supplemented by the provisions of ch. 4. 124: «the people directly involved in the administration of justice through people's assessors and jury» of the Constitution of Ukraine rules of this democratic judicial institution. Magistrates should be chosen from a population of individuals who have public confidence, and proposals for candidates should come from the local councils, which in turn via public meetings found public opinion. This is to ensure the active participation of people in the administration of justice will promote the development of a separate, independent judiciary.

Key words: constitutional principles of justice, judiciary, court, justice, democracy, magistrates, jury, people's assessors.

У преамбулі Конституції України задеклароване положення, що Український народ – громадяни всіх національностей в особі Верховної Ради України – прийняв Конституцію України. Цим ототожнюються поняття «Український народ» і «народ», а Рішення Конституційного Суду України у справі щодо конституційності тлумачення Верховною Радою України ст. 98 Конституції України наголошує на тому, що прийняття Конституції України Верховною Радою України було безпосереднім актом реалізації суверенітету народу, який тільки одноразово уповноважив Верховну Раду України на її прийняття, тобто розкриває положення преамбули, відповідно до яких саме народу як суверену належить установча влада. Установча влада народу, на думку Ю.М. Тодики, є безпосереднім вираженням народного суверенітету, незалежності і верховенства в системі владовідносин. Ця влада має юридичне значення і конституційне закріплення (ст. 5, 69 Конституції України) і може розглядатись в якості провідної правової категорії, ключового поняття сучасного конституціоналізму. В юридичному значенні установча влада українського народу первинна по відношенню до всіх гілок влади (Верховної Ради України, Президента

України, Кабінету Міністрів України, судової влади), які по суті є похідними від народного суверенітету. Одним із найважливіших досягнень конституційного права є ідея, відповідно до якої народ як вищий суверен делегує законодавчу владу парламенту, виконавчу – Президенту, або уряду, або тому й іншому разом, судову владу – органам правосуддя [1, с. 97, 98].

На різних етапах розвитку української державності по-різному визначався ступінь участі народу у здійсненні влади. Демократична трансформація держави і суспільства, прийняття Конституції України у 1996 році не сприяли конституційному визначенню та розширенню форм здійснення та реалізації влади народом. Відсутність реального здійснення влади може створити ілюзію суспільного благополуччя.

Тому метою дослідження є аналіз конституційного принципу участі народу у здійсненні правосуддя.

Дана проблема неодноразово привертала увагу вчених-конституціоналістів. Зокрема, відповідні питання були предметом дослідження таких вчених, як В. Кампо, А. Селіванов, О. Скрипнюк, В. Тацій, Ю. Тодика, Ю. Шемшученко, В. Федоренко та ін. Однак невіршеним

залишається питання мирових суддів, порядку їх вибору на місцевому рівні.

Державна влада є владою соціального служіння і за своєю природою пов'язана правовими, а також соціальними та моральними узами, які виступають в якості внутрішніх мотивів її діяльності. Саме демократична соціальна правова державність покликана змінити характер відносин між народом і державою, адекватним гносеологічним відображенням якого і є сучасне вчення про народний суверенітет та права і свободи людини і громадянина. Мова йде про належність усієї верховної влади в державі народу та відповідальності носіїв цієї влади перед народом.

У цих відносинах народ і держава, якщо говорити про суспільний ідеал, не виступають «рівноправними партнерами» в суспільному договорі. Суверенний народ, якому належить верховенство та повнота державної влади, самостійно визначає своє ставлення до соціальної дійсності та виражає його за допомогою держави і права, самостійно встановлює в Конституції рамки і форми державно-правового «втручання» в різноманітні сфери життєдіяльності суспільства і тим самим визначає юридичні межі державної влади, за які вона не має право виходити без ризику втрати своєї легітимності. Держава має обов'язки не тільки перед народом, відносини з яким будуються за принципом «субординації», причому в даному випадку домінуюче значення має воля народу, але й перед особою, проте в цьому випадку ці відносини є відносинами не суб'єкта і об'єкта права, а відносини рівних.

У чинній Конституції України об'єктивована визнана теорією конституціоналізму концепція установчої, тобто «первинної» влади народу, та «вторинної», похідної від неї влади органів державної влади, держави. Оскільки народний суверенітет невідчужуваний, відповідна держава, в цілому публічна влада, включаючи місцеве самоврядування, не відривається від народу і не переходить до державних органів та органів місцевого самоврядування, які насправді мають тільки право її здійснювати від імені народу, який вони представляють. Тому державна влада – законодавча, виконавча, судова – не первинна, а похідна, відповідно, держава, якщо вона демократична, не може мати інтересів, які відрізняються від інтересів народу, суспільства та його членів. Саме Конституція України вирішує проблему співвідношення народного суверенітету і державної влади шляхом формулювання суверенітету народу як найважливішого принципу організації та діяльності органів державної влади, як принципу конституційного ладу України (ст. 5 Конституції України). Це свідчить про похідний характер влади державних органів: джерело влади органів державної влади та органів місцевого самоврядування не в них самих, а у волі Українського народу. Тому держава не повинна виступати як ізольований та незалежний від народу носій державної влади, вона є інструментом здійснення самодержавства народу, його верховенства та повновладдя. Більш того, на території всієї країни, як це встановлено чинною Конституцією України, діє державна влада. Її джерело – народ країни.

Гарантована в ст. 38 Конституції України можливість участі громадян в управлінні державними справами виражається не тільки в процесі формування, але і безпосереднього функціонування органів виконавчої та судової влади. Участь громадян України в управлінні державними справами у сфері виконавчої влади полягає, насамперед, у їх впливі на прийняття управлінських рішень. Демократизм держави повинен забезпечувати участь громадян у формуванні судової влади та в процесі здійснення правосуддя. Вдосконалення форм участі громадян в управлінні державними справами у сфері судової влади обумовлює необхідність розмежування таких юридичних конструкцій: «участь громадян у здійсненні правосуддя» та «участь громадян в організації судової влади». Участь громадян у діяльності судової влади відображає непряму участь у від-

правленні правосуддя і спрямована на залучення громадян у процес формування та діяльності судових органів.

Як відзначають М.О. Колоколов та С.Г. Павліков, участь народу дозволяє забезпечити своєрідний «технологічний» прорив у вирішенні соціальних конфліктів, для цього, власне кажучи, й існують окремі елементи судової системи, наприклад: шемени, суди присяжних [2, с. 69].

Ч. 4 ст. 124 Конституції України визначає, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних [3].

Слід відзначити, що більшість сучасних конституцій обмежуються загальною формулою про участь народу у здійсненні правосуддя (§ 46 Конституції Угорщини, ст. 116 Нідерландів), про здійснення правосуддя іменем народу (ст. 101 Конституції Італії) або вказівкою на те, що народ є єдиним джерелом судової влади (ст. 117 Конституції Іспанії) [4].

Відповідно до Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» [5] від 12 лютого 2015 р. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [6] викладений у новій редакції. Відповідно до ч. 3 ст. 5 Закону «народ бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних».

Українська Конституція не визначає юрисдикцію суду присяжних, хоча, наприклад, ст. 150 Конституції Бельгії, встановлюючи право обвинуваченого на суд присяжних за всіма кримінальними злочинами, політичними злочинами та злочинами проти преси, навпаки, встановлює виняток щодо деліктів преси, які інспірують до расизму і ксенофобії, а ст. 207 Конституції Португалії – щодо кримінальних справ про тероризм та організовану злочинність. Конституція Сполучених Штатів Америки (стаття III) встановлює вказану форму участі громадян у здійсненні правосуддя та непрямо визначає компетенцію та деякі види суду присяжних (поправки V – VII).

У сучасних умовах відбувається зниження ролі суду присяжних у Великобританії, де за їх участю розглядаються не більше одного відсотку цивільних та приблизно чотири відсотки кримінальних справ, які підпадають під їх компетенцію. Одночасно відбувається спрощення класичної англійської моделі та зближення її з шотландською (на початку менш жорсткою, яка наближається до історичної французької ассизної форми). Не є судом присяжних існуючий у Франції суд ассизів, у компетенцію якого входить розгляд справ загального кримінального характеру. Троє професійних суддів та дев'ять ассизів, так як і в Шотландії, складають єдину колегію та мають практично рівні права [7, с. 570].

Французька модель суду присяжних, на відміну від англо-американської, полягає в тому, що тут рішення приймають судді-професіонали разом із представниками народу [8, с. 155].

У ФРН законодавством передбачена участь народу у здійсненні правосуддя через суд шефенів (один професійний суддя та два шефени), які обираються виборчою комісією зі списку виборців муніципалітету і розглядають справи, що стосуються простих злочинів [9, с. 177].

Конституціями передбачена також професійна форма участі громадян у здійсненні правосуддя через суддів. У сучасних умовах існує потреба підняти у нашого народу на якісно новий рівень суспільні відносини, пов'язані з вирішенням конфліктних ситуацій. Аналіз світового конституційного законодавства свідчить про позитивний зарубіжний досвід у цій сфері. Зокрема, більшість зарубіжних держав створили на місцях судові органи, які мають різні назви (мировий суддя, мирового юстиція, мировий суд).

В Україні відсутній інститут мирових суддів, хоча пропозиції щодо його запровадження мали місце як на практиці, так і в теорії конституційного права. У Верховному Суді України розглядався проект Закону України «Про мирових суддів територіальних громад», ресстраційний № 3291 від 10.10.2008, яким пропонувалось започаткува-

ти інститут мирових суддів, зокрема визначити порядок їх утворення, компетенцію, гарантії, матеріально-технічне забезпечення їх діяльності, а також процесуальний порядок врегулювання віднесених до їх компетенції спорів, розгляду і вирішення справ. Недоліком законопроекту було визнано концептуальну невизначеність основ організаційно-правової діяльності інституту мирових суддів, яка позначилась на положеннях щодо предметної й територіальної підсудності та правового статусу мирових суддів. Суперечливими визнавалися положення законопроекту, які регулюють правовий статус мирового судді. Зокрема, пропонувалося, що мирові судді міських та районних у містах мирових дільниць будуть представляти інтереси не територіальної громади, а політичної сили, яка перемогла на виборах. Законопроектом також плутано і суперечливо визначено питання, пов'язані з виконанням рішень мирового судді. Оскарження рішень мирового судді законопроектом взагалі не передбачено.

Як справедливо відзначає В.М. Кампо, відсутність інституту мирових суддів у судовій системі України є свідченням того, що ця система відірвана від народу та існує для інших цілей, ніж інтереси народу [10, с. 4]. Більше того, запровадження цього інституту зумовлено національними традиціями державотворення. Зокрема, наприкінці XIX – початку XX ст. на українських землях (Волинська, Київська, Подільська губернії, м. Одеса) діяли мирові судді, які забезпечували права та законні інтереси громадян у дрібних цивільних і кримінальних справах.

Аналіз правових систем світу дозволяє стверджувати, що інститут мирових суддів досить поширений у світі, зокрема: в Європі (Бельгія, Велика Британія, Греція, Ірландія, Іспанія, Італія, Литва, Люксембург, Мальта, Монако, Сан-Маріно, Швеція, ФРН), в країнах Латинської та Південної Америки (Бразилія, Венесуела, Гондурас, Домініканська Республіка, Колумбія, Коста-Ріка, Панама, Парагвай, Перу, Сальвадор, Мексика, Еквадор), країнах Африки, Сходу (Австралійський Союз, Гаїті, Нігер, Нова Зеландія, Сейшельські острови, Туреччина, Чад, Ямайка) [11, с. 382].

В Україні інститут мирових суддів не знайшов закріплення ні в конституційному законодавстві, ні в локальних нормативних актах. У зв'язку з цим важливим інститутом участі громадян України у відправленні правосуддя як форми участі в управлінні справами держави на місцевому рівні має стати інститут мирових суддів. Участь громадян у здійсненні правосуддя у сфері мирової юстиції можлива кількома способами: по-перше, опосередковано, за участю громадян у формуванні суддівського корпусу мирових суддів через органи державної влади; по-друге, через безпосередні форми участі громадян у відправленні правосуддя у сфері мирової юстиції: прямі вибори мирових суддів або заміщення посади мирового судді у встановленому законом порядку.

Порядок формування та припинення повноважень мирових суддів зумовлений їх особливим правовим статусом. В.М. Кампо стверджує, що в зарубіжних країнах склалися дві системи мирових суддів: західноєвропейська модель, коли правосуддя здійснюється непрофесійними суддями, та російська модель [12, с. 10]. Між тим М.О. Колоков та С.Г. Павликов вважають, що «необхідно виділяти три основних типи (моделі) мирової юстиції: 1) класичний (англійський), який передбачає виконання мировим суддею адміністративно-судових функцій та формування судового складу на полупрофесійній основі; 2) французький: мировий суддя виконує винятково судові функції та існує непрофесійний склад мирових суддів (така модель діяла в Росії в 1864-1917 роках, а зараз існує в Італії); 3) змішаний: суд діє на професійній основі, але виконує не тільки судові, але й адміністративні функції (наприклад, Сполучені Штати Америки; деякі дослідники відносять до цього типу і сучасну російську мирову юстицію)» [13, с. 177].

У зв'язку з цим при запровадженні такого інституту в Україні необхідно брати до уваги модель судової системи унітарних держав (Англія, Уельс, Ізраїль, Італія, Франція) та традиції державотворення України.

Найбільш демократичним, на нашу думку, є порядок, за якого мирові судді будуть обиратися населенням судової дільниці шляхом прямих виборів, таємним голосуванням на альтернативній основі. Отримання влади щодо здійснення правосуддя безпосередньо від населення сприяє забезпеченню самостійності мирового судді – найбільш наближені до населення ланки судової системи – його авторитету, незалежності від місцевих органів влади і управління. При такому порядку стимулюється участь населення у формуванні зазначених судових органів і контролі за їх діяльністю.

Феномен мирових суддів, як справедливо відзначає В.М. Кампо, полягає в тому, що це дійсно «народні судді», які близькі до народу і вирішують справи з урахуванням рівня його правосвідомості, моралі та культури [14, с. 10]. На нашу думку, необхідно внести зміни до Конституції України і передбачити створення системи мирових суддів, статус яких визначається законом.

Для довіри народу до судової влади, держави, наближення її до народу необхідно доповнити положення ч. 4 ст. 124 («народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних») Конституції України нормами про цей демократичний судовий інститут. Мирові судді повинні обиратися населенням з осіб, які мають суспільну довіру, а пропозиції щодо кандидатів повинні надходити від місцевих рад, які в свою чергу за допомогою зборів громадян виявили думку громади. Саме забезпечення активної участі народу у здійсненні правосуддя буде сприяти становленню самостійної, незалежної судової влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тодика Ю.Н. Основы конституционного строя Украины [Текст]: Монография / Ю.Н. Тодика. – Х.: Факт, 2000. – 176 с.
2. Колоколов Н.А. Павликов С.Г. Теория судебных систем: особенности конституционного регулирования, судебного строительства и организации судебной деятельности в федеративном государстве [Текст] / Н.А. Колоколов., С.Г. Павликов. – М.: Издательство «Юрлитинформ», 2007. – 312 с.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996, № 30, стаття 141 із наступними змінами.
4. Конституція Іспанії [Електронний ресурс]. // Сайт Конституційної асамблеї. Електронна бібліотека НБУВ. – Режим доступу : <http://archive.nbu.gov.ua/assambleya/constitutions.php>
5. Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 р. // Голос України від 26.02.2015. – № 35.
6. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» // (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., №№ 41-45, ст. 529 із наступними змінами).
7. Конституция в XXI веке: сравнительно-правовое исследование [Текст]: монография / Отв. ред. В.Е. Чиркин. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2011. – 656 с. – С. 570.
8. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політико-правові системи світу [Текст]: Навч. посіб. / С.Д. Гелей, С.М. Рутар. – К.: Знання, 2006. – 668 с.
9. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політико-правові системи світу [Текст]: Навч. посіб. / С.Д. Гелей, С.М. Рутар. – К.: Знання, 2006. – 668 с.
10. Кампо В.М. Мирові судді та громадські мирові судді в Україні: проблеми та перспективи впровадження [Текст] / В.М. Кампо. – К.: Ін-т громад. сусп-ва: ТОВ «ІКЦ Леста», 2007. – 40 с.

11. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політико-правові системи світу [Текст] : Навч. посіб. / С.Д. Гелей, С.М. Рутар. – К.: Знання, 2006. – 668 с.
12. Кампо В.М. Мірові судді та громадські мирові судді в Україні: проблеми та перспективи впровадження [Текст] / В.М. Кампо. – К.: Ін-т громад. сусп-ва: ТОВ «ІКЦ Леста», 2007. – 40 с.
13. Колоколов Н.А. Павликов С.Г. Теория судебных систем: особенности конституционного регулирования, судебного строительства и организации судебной деятельности в федеративном государстве [Текст] / Н.А. Колоколов., С.Г. Павликов. – М.: Издательство «Юрлитинформ», 2007. – 312 с.
14. Кампо В.М. Мірові судді та громадські мирові судді в Україні: проблеми та перспективи впровадження [Текст] / В.М. Кампо. – К.: Ін-т громад. сусп-ва: ТОВ «ІКЦ Леста», 2007. – 40 с.

УДК 342,5

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ЗАКОНОДАВЧОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

Ющенко О.О.,

здобувач кафедри конституційного права

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена основним елементам законодавчого процесу, який у даному випадку розглядається як сукупність конституційних правовідносин. Основними елементами законодавчого процесу у цьому контексті є: об'єкт, суб'єкт, конституційні права та юридичні обов'язки суб'єктів законодавчого процесу, визначені Конституцією і законами України, іншими нормативно-правовими актами. Кожний із елементів зазначених правовідносин має свої особливості, які розкриваються автором у межах цього дослідження.

Ключові слова: законодавчий процес, основні елементи законодавчого процесу.

Ющенко А.О. / ОСНОВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА УКРАИНЫ / Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина

Статья посвящена основным элементам законодательного процесса, который в данном случае рассматривается как совокупность конституционных правоотношений. Основными элементами законодательного процесса в этом контексте являются: объект, субъекты, конституционные права и юридические обязанности субъектов законодательного процесса, установленные Конституцией и законами Украины, другими нормативно-правовыми актами. Для каждого из элементов указанных правоотношений характерны свои особенности, которые раскрываются автором в рамках этого исследования.

Ключевые слова: законодательный процесс, основные элементы законодательного процесса.

Yuschenko O.O. / KEY ELEMENTS OF THE LEGISLATIVE PROCESS OF UKRAINE / Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

The article is dedicated to key elements of the legislative process of Ukraine. In this case the author reviews the process as a complex of constitutional legal relations. In the capacity of those elements are noted: object, subjects, rights and responsibilities of subjects, which are regulated by constitutional law.

The object is different depending on the stage of the legislative process, in which constitutional legal relations appear. It can be: the search of social relationships, which must be regulated by law; preparation for a draft; consideration of a bill; adopting a law; entering into force by the law.

The right to adopt laws belongs to Ukrainian people and Verkhovna Rada of Ukraine, which are «main subjects» of the legislative process. All other subjects have no those rights and empowered only to take part in individual stages of lawmaking process. Therefore they can be called «facultative subjects». The range of such subjects is wide, among them: President of Ukraine, the National Deputies of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the National Bank of Ukraine, parliamentary committees, the Constitutional Court of Ukraine, public organizations, citizens etc.

One of the key elements of the legislative process is rights and responsibilities of subjects, which are regulated by constitutional law. Measure of them depends on the stage of the legislative process, in which those rights and responsibilities are appeared.

Key words: legislative process, key elements of the legislative process of Ukraine.

Закон у його матеріальному сенсі посідає важливе місце у системі державного врегулювання суспільних відносин. Наприклад, статтями 6 та 19 Конституції України встановлюються межі повноважень органів державної влади і місцевого самоврядування та їх посадових осіб. Також стаття 92 Конституції України містить перелік життєво необхідних для держави і суспільства питань, які визначаються та встановлюються виключно законами, зокрема: права і свободи людини і громадянина та їх гарантії; основні обов'язки громадянина; основи соціального захисту; правовий режим власності; основи національної безпеки та ін.

Під час законодавчого регулювання суспільних відносин одне з провідних місць посідає законодавчий процес, оскільки саме на стадії «вироблення» закону закладається його ефективність. Від того, наскільки закон буде відповідати інтересам суспільства та які механізми його реалізації будуть передбачені, залежить ступінь дотримання та виконання цього закону у майбутньому.

Законодавчому процесу та його окремим аспектам присвячено чимало наукових праць, зокрема таких провідних вчених як: О. І. Ющик [20], М. О. Теплюк [14], С. В. По-

леніна [5], З. О. Погорелова [10], А. М. Ришелюк [13], О. В. Богачова, О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко [3] та ін.

У той же час у цьому дослідженні ставиться за мету розглянути законодавчий процес під принципово іншим кутом – в якості сукупності конституційних правовідносин, що виникають на різних стадіях розробки та розгляду законопроекту, прийняття закону та набрання ним чинності. Зазначені правовідносини складаються з певних елементів, про які й піде мова у зазначеній науковій статті.

Необхідно зазначити, що основні питання конституційних правовідносин досить детально розкриті у дисертаційній роботі Ю. В. Данилюка «Теоретичні засади конституційних правовідносин в Україні» [4], результати якої будуть нами взяті до уваги у процесі цього дослідження.

Основними елементами правовідносин, що стосуються законодавчого процесу України і становлять його структуру, є: об'єкт, суб'єкти, а також зміст таких правовідносин у виді конституційних прав і юридичних обов'язків суб'єктів зазначеного процесу.

Під об'єктом правовідносин у науковій літературі розуміють те, на що спрямовані та з приводу чого реа-